

CARL-JOHAN WESTHOLM:

Demokratisering som överideologi?

I dag är statsmaktens totala erövring ett mål för de grupper som vill använda den för att "demokratisera hela samhället". Mot dagens demokrati med begränsad statsmakt står "den totala demokratin", dvs att alla beslut i samhället fattas kollektivt, skriver fil dr Carl-Johan Westholm. Själva det faktum att statsmakten är demokratiskt styrd har blivit ett argument för att utvidga statsmaktens beslutsområde. Det är därför inte tillräckligt att stärka uppslutningen kring demokratin som överideologi. Det viktigaste är att visa att demokrati och demokratisering inte alltid är samma sak. Med demokratin och friheten som överideologi kan både demokratin och friheten bevaras.

Det brukar sägas att demokratin måste vinnas av varje generation för att bestå. Men farorna för demokratins fortlevnad kan skifta över tiden.

I "Demokratiens seger och kris" noterade Herbert Tingsten 1934 att det inte längre var fråga om att demokratin framförs som ett krav gentemot gamla fördemokratiska maktanspråk från furstar eller begränsade samhällsklasser. Mot demokratin under 20- och 30-talet kom att stå diktaturens förespråkare i form av nazistiska och kommunistiska läror. Den gemenskap i fråga om vissa grundläggande värdeföreställningar som demokratin förutsätter hade undergrävts; de stridande intressen hade inte velat underkasta sig de kompromisser som demokratiska staters beslut innebär utan i stället inriktat sig på "statsmaktens totala erövring".

Nils Elvander frågar (Svensk Tidskrift nr 5/82) hur det kommer sig att Tingstens syn på demokratin som "ett slags överideologi" inte står i centrum av samhällsdebatten. Det är lätt att instämma med Elvander när han kritiserar den kanadensiska statsvetaren och marxisten C B Macphersons bok "Den mångtydiga demokratin". Som kurslitteratur vid universitetens samhällsvetenskapliga institutioner under flera år var den en draksådd, framdriven av "studentdemokratiska" institutionsstyrelser.

Det viktigaste av allt i dagens läge är att stärka uppslutningen kring demokratin som överideologi, är Elvanders slutsats. Debatten om gränsdragningen mellan demokratin och marknaden får föras i annan ordning, menar han.

Det vore önskvärt om det gick att sätta punkt vid denna slutsats. Men så är dess-

värre inte fallet. Det vore att föra 1980-talets debatt i Sverige och andra västländer enbart med 30-talets argument. Och i praktiken blir det marknadsekonomins anhängare som inte skall få anknyta till demokratin som argument för sin sak, medan marknadsekonomins motståndare kan fortsätta att framträda som den ekonomiska demokratin talesmän.

"Den totala demokratin"

Medan "statsmaktens totala erövring" på 30-talet eftersträvades av grupper som ville erövra statsmakten för att omvandla den till något icke-demokratiskt, så är idag statsmaktens totala erövring ett mål för de grupper som vill använda statsmakten för att "demokratisera hela samhället". Mot dagens demokrati med begränsad statsmakt står "den totala demokratin", dvs att alla beslut i samhället fattas kollektivt.

Vad vi bevittnar är hur själva det faktum att statsmakten är demokratiskt styrd blivit ett argument för att utvidga statsmaktens beslutsområde. I sak är denna fara inte ny. Ledtemat för John Stuart Mill var att den enskildes frihet måste säkras också mot ett folkflertal, inte enbart mot en stat som styrdes av ett mindretal.

Med demokratiseringen som argument hävdas både att skattetrycket skall öka och kollektiva löntagarfonder införas. Förvisso skulle en större del än idag av de ekonomiska besluten i landet gå formellt demokratiskt tillväga om skattetrycket vore 100 procent och alla ekonomiska beslut finge tas i vederbörlig parlamentarisk ordning. Mot detta kan införas en mängd praktiska argument, att

det inte kommer att fungera etc. Men det intressanta är att "demokratin som överideologi" inte fungerar som en spärr mot denna utveckling.

Borde man inte demokratisera tryckfriheten! Från vissa håll, tex inom TCO, har hävdats att i den offentliga debatten bör endast personer delta som har mandat att yttra sig. Visst vore det mer demokratiskt om tex de demokratiskt valda landstingen i varje län fick utse styrelser, chefredaktörer och redaktionsledning för de dagstidningar som kommer ut inom respektive län.

Invändningarna mot ett sådant arrangemang är givna. Men återigen: det går inte att påstå att det strider mot demokratin som överideologi — om man inte i denna lägger in åtskilligt annat än majoritetsprincipen. Då måste man hävda att demokratin som överideologi också innefattar ett stort mått av frihet för de enskilda individerna. Har man kommit så långt blir satsen om demokratin som överideologi genast mycket mer kontroversiell i ett debattläge där många vill "demokratisera" allting.

Mot dem som vill "demokratisera hela samhället" är det verkningslöst att kräva starkare uppslutning kring demokratin. De som säger sig eftersträva inte bara politisk demokratin utan också ekonomisk demokrati kan naturligtvis inte framstå som någonting annat än som övertygade demokrater, hyllande demokratin som överideologi.

Samhället politiseras alltmer

Med slagord som "ökad jämlikhet" och "demokratisering" har den svenska politiken inriktats alltmer på konfrontation.

I varje samhälle finns det motsättningar. Dessa kan lösas på individnivå eller mellan olika grupper utan att statsmakten tar klar ställning för den ena eller andra gruppen. Men i ett allt mer politiserat samhälle som det svenska, där två tredjedelar av bruttonationalprodukten går igenom den offentliga sektorn och där allt fler lagar stiftas som berör den enskildes och företagets agerande i olika situationer, löses allt färre problem på individuell nivå, på marknaden. I stället förs de upp på politisk nivå för att utmynna i polarisering och konfrontation.

Staten är den enda legitima utövaren av våld. Om staten används allt mer för att lösa konflikter som inte staten nödvändigtvis behöver lösa, kommer konflikternas natur att bli allt mer våldsamma. Samtidigt som staten expanderar sitt ansvarsområde, undergrävs auktoriteten för staten som beslutsfattare. Politikerföraktet ökar. Kravet på "mer, mer", blandekonomin eko, leder till krav på ytterligare demokratisering och reglering. Politikens seger och kris.

Socialdemokratins trestegsteori

Skattetrycket stiger, kollektiva löntagarfonder diskuteras och de svenska medborgarnas liv blir allt mer reglerat. Att i det läget hävda "att det viktigaste av allt" är att stärka uppslutningen kring demokratin som överideologi är att gå runt det mest allvarliga problemet. Självfallet bör man i alla läger ge akt på frestelsen att i "demokratin" lägga in den exakta innebörden av den egna politiska uppfattningen. Det mest långtgående missbruket av demokratibegreppet som skett under senare tid bland övertygade

demokrater är när man på socialdemokratiskt håll lanserat den sk trestegsteorin.

Först kom den allmänna och lika rösträtten, den *politiska* demokratin. Därefter infördes välfärden, den *sociala* demokratin. Nu är det dags för den tredje och avslutande, den *ekonomiska* demokratin.

Men även om höga skatter och kollektiva fonder inte skulle motiveras med att de vore led i samhällets demokratisering, vore det omöjligt och oförlåtligt att inte ta upp *följderna för demokratin* av dessa förslag.

Gunnar Heckscher framhåller att varken i geografin eller i historien finns något exempel på att ett fullt utvecklat socialistiskt system kunnat förenas med politisk demokrati. Inte bara den analysen utan också den praktiska erfarenheten tyder på att det är omöjligt, betonar han (Svensk Tidskrift nr 6/82).

Man kan hävda att detta rör demokratiseringsförutsättningar, inte definitionen på demokratin. Men det torde vara en fråga om påvens skägg i praktiken. I annat fall skulle man ju kunna hävda att yttrandefriheten också är en förutsättning för och inte ingår i definitionen på demokrati. Demokrati blir då den nakna majoritetsprincipen. I så fall är det inte särskilt upplysande att flertalet anser att staten skall styras demokratiskt, dvs med majoritetsregeln.

Följderna för friheten

Det är någonting utomordentligt ointellektuellt i den svenska debatten när man från förespråkare för ytterligare demokratisering av samhället sällan får något

svar på frågan om dess följder för friheten, aldrig en probleminriktad sakk Diskussion.

Med demokratin som överideologi i bagaget verkar allt för många skandinaviska statsvetare ha paralyserats till att kommentera förslaget om kollektiva löntagarfonder utifrån formalistiska kriterier. Hur skall man annars tolka deras nästan samlade tystnad?

Om bara de folkvalda landstingen och inte de fackliga organisationerna i varje län får utse styrelse i de systemomvälvande löntagarfonderna, då finns det en del demokratiska överideologer som inte kan finna något att invända.

I den mån normativa synpunkter antyds i dagens demokratidebatt är det i regel politisk jämlikhet som är det överordnade värdet, inte frihet som hos de äldre demokratiteoretikerna, skriver Elvander. Detta är en avgörande förändring. Gunnar Heckscher bekräftar, att mest omtvistad av allt som betecknas som en förutsättning för demokratin är den ekonomiska friheten. Där har skett en åsiktsförskjutning; medan denna frihet ursprungligen skattades särskilt högt av den begynnande folkstyrelsens förkämpar, som var liberaler, sätts den nu allt mer ifråga, därför att den anses försvåra genomförandet av full ekonomisk jämlikhet, noterar Heckscher.

I dagens Sverige är tecknen på en utveckling mot en totalitär demokrati det mest akuta hotet. Det går inte att argumentera poängfullt i denna fråga utan att beröra, ja helt enkelt understryka sambandet mellan den politiska demokratin och kontraktsrätten, dvs marknadsekonomin. Demokratin kan råka i obalans. Blandekonomin är inte ett stabilt sy-

stem. Dess inneboende tendens är överrepresentation av offentliganställda i politiska organ, ökade statsutgifter och en allt större offentlig sektor. Demokratin är i balans i det läge där det finns frihet i sin rikaste mångfald. Därför är idag "det viktigaste av allt" att visa att demokrati och demokratisering inte alltid är samma sak, att allt för mycket demokratisering går ut över friheten.

Om alla skall bestämma över alla och allting, kommer till slut inte någon att bestämma någonting över sig själv.

Demokratin och friheten som överideologi

Med demokratin som överideologi finns inget försvar mot demokratiseringen som överideologi.

Med demokratin och friheten som överideologi kan både demokratin och friheten bevaras. Det är kanske svårare att nå enighet om detta. Men det visar i så fall att man har ställt sig i debattens centrum. Användningen av demokrati-begreppet i dagens svenska samhällsdebatt – och demokratiseringen som krav – är starkt polariserande. Att det har blivit så är djupt beklagligt. Att släta över det för att söka uppnå någon slags konstlad enighet om demokratin som överideologi när demokratiseringskravet omöjliggjort en verklig enighet, det är att göra den politiska demokratin och friheten en otjänst.

Till slut kan det inträffa, att den enda frihet som finns kvar är att likt alla andra bekänna sig till demokratin som överideologi.

Tesen om demokratin som överideologi – den skandinaviska statskunskapens hittills bestående egna bidrag till

den egna demokratidebatten – har av dess egna uttolkare tömts på sitt frihetsinnehåll med hänvisning till andras åbe-

ropande av jämlikheten. Så miste det saltet sin sälta.

Referenser:

Torgny T Segerstedt (red): Politikens seger och kris. (Ratio 1981)

J L Talmon: The Origins of Totalitarian Democracy. (Praeger, NY, 1960)

C-J Westholm: Ratio och universalitet. John Stuart Mill och dagens demokratidebatt. (Rabén & Sjögren 1976, sid 180–185).

Resultatet av Svensk Tidskrifts citatinsamling

LÖNTAGARFONDER

**Motiv och
konsekvenser**

En argument- och citatsamling

Skriften kan beställas från Svensk Tidskrift,
Linnégatan 28–30, IV, 114 47 Stockholm
Telefon: 08/67 59 55 Postgironummer: 727 44-6
Pris: kr 17 inkl moms